

پرورش اخلاق در نهایتش خلاق

● کبری مال میر / مدرس و پژوهشگر در حوزه نمایش خلاق

اشاره

نیاز به بیان، نیازی طبیعی و اساسی برای روان انسان است. هنر ابزار مناسبی برای این بیان است و می‌تواند در نگرش کودکان نسبت به اطرافشان تحولی منطقی به وجود بیاورد. کودکان با انجام دادن فعالیت‌های هنری، دنیای درونی خود را آشکار می‌سازند، محیط اطرافشان را می‌شناسند، با آن ارتباط برقرار می‌کنند و دریافتی را که از جهان دارند نشان می‌دهند.

بازی کردن برای کودکان امری فطری است و در اکثر بازی‌های آنان، ایفای نقش دیده می‌شود. کودکان به‌طور ذاتی استعداد نمایش دادن دارند. در فعالیت نمایش خلاق هم از این استعداد ویژه و ذاتی کودک استفاده می‌شود.

به اعتقاد بسیاری از روان‌شناسان، همدلی و نقش بازی کردن از فرایندهای اصلی شناخت اجتماعی، کنش متقابل و ارتباط است. صاحب‌نظران اخلاق را وسیله‌ای برای رشد اجتماعی به حساب آورده‌اند و رشد اخلاقی را از مسائل عمده و مهم تکامل اجتماعی دانسته‌اند.

در مقاله حاضر، شکل‌گیری اخلاق در کودکان پیش‌دبستانی از طریق آموزش نمایش خلاق بررسی می‌شود. بین دو متغیر «شکل‌گیری اخلاق» و «نمایش خلاق» تشابهاتی وجود دارد که نگارنده را بر آن داشت تا این نقاط تلاقی را مورد توجه قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: اخلاق، آموزش اخلاق، نمایش خلاق

خانواده، مدرسه و اجتماع، قواعد اخلاقی را که براساس اصول عدالت و در نظر گرفتن حقوق دیگران قرار دارد، آموزش می‌دهند اما چگونگی شکل‌گیری و میزان تمایل درونی کودکان به پیروی از قواعد اخلاقی، طی مراحل رشد متفاوت است.

افراد مفاهیم اخلاقی را در موقعیت‌ها و زمینه‌های خاص به‌صورت انعطاف‌پذیری به‌کار می‌برند. هنگام اتخاذ تصمیم و در نتیجه‌گیری‌ها، با در نظر گرفتن ویژگی‌های هر موقعیت، ملاحظات مختلفی را می‌سنجند و با توجه به درجه اهمیت و اولویت، آن‌ها را مقایسه می‌کنند. کودکان در سنین پایین شروع به قضاوت‌هایی می‌کنند که مستلزم تمایز گذاردن میان حوزه‌های مختلف در تعاملات اجتماعی است.

در آموزش اخلاقی، مربی شرایط مناسب را آماده می‌سازد تا کودکان فرصتی برای اختیار و انتخاب داشته باشند. در واقع، آموزش اخلاقی مجموعه اعمال یا تأثیرات عمومی هدف‌دار یک انسان (مربی) بر انسان دیگر (متربی) به منظور ایجاد صفات (اخلاقی و عملی) و نیز فراهم کردن زمینه به فعلیت رساندن و شکوفایی استعدادهای فردی در جهت رشد و تکامل اختیاری او به سوی هدف مطلوب، براساس برنامه‌ای سنجیده است.

موارد بسیاری از این آموزش اخلاقی را می‌توان در فرایند نمایش خلاق تجربه کرد. گرچه فعالیت نمایش خلاق بیشتر جنبه تربیتی و آموزشی دارد تا درمانی؛ مگر آنکه مربی تخصص ویژه‌ای در درمان روان‌شناختی داشته باشد و این تجربه را با هدف رفتاری خاص در کلاس با کودکان انجام بدهد.

● نمایش خلاق فرصتی برای تربیت

نمایش خلاق نوعی نمایش غیررسمی نظام‌مند فرایندمحور با گرایش آموزشی و پرورشی است که به صورت گروهی انجام می‌شود. این نمایش بر پایه مجموعه‌ای از بازی‌ها و تمرین‌های نوآورانه متناسب با زمان و مکان و شرایط شرکت‌کنندگان شکل می‌گیرد؛ مستقیماً ربطی به اجرا برای تماشاگران ندارد و مربی در آن تسهیلگر فرایند خلاقیت است.

در نمایش خلاق علاوه بر ارتباط غیر کلامی، که از طریق حرکات صورت می‌گیرد، ارتباط کلامی شرکت‌کنندگان نیز مورد توجه واقع می‌شود. مربی از آن‌ها می‌خواهد انواع نقش‌ها و موقعیت‌ها را تجربه کنند؛ نیز به آنان کمک می‌کند که در بحث و گفت‌وگوها شرکت کنند و موقعیت‌هایی را خلق نمایند. شرکت‌کنندگان در داستانی ساختگی درگیر حوادثی می‌شوند و بر یکدیگر تأثیرات متقابلی می‌گذارند تا در وضعیت‌های بحرانی تصمیم‌گیری نمایند. در این فرایند، کودکان به کار گروهی دعوت می‌شوند. آنان همکاری و مشارکت با یکدیگر را در تمام مراحل فعالیت تجربه می‌کنند و تجربه مفید بودن در یک گروه و لذت حاصل از آن را در می‌یابند؛ جهانی نو می‌آفرینند، در آن گام می‌گذارند و بخشی از آن می‌شوند.

کودکان خوب دیدن، خوب شنیدن و خوب عمل کردن را تجربه می‌کنند. از تمام حواس پنج‌گانه شرکت‌کنندگان کمک گرفته می‌شود و مراحل کار، تمرینی برای شناخت، تقویت و چگونگی کاربرد این حواس است.

چنانچه در این فرایند مربی در کنار کودکان همراهی مناسبی داشته باشد می‌توان به استناد موارد ذکر شده در زیر، به رشد اخلاقی رسید. رشد اخلاقی اساساً بر رشد کلی‌تر و عام‌تر انسان یعنی رشد زیستی، رشد شناختی و رشد عاطفی مبتنی است و در یک جمع‌بندی کلی، می‌توان گفت کسی به بلوغ اخلاقی رسیده است که:

- توانایی تفکر درباره خود و تصمیم‌گیری را داشته باشد.
- در رابطه با دیگران، احساسی مناسب داشته باشد و بداند که چگونه در موقعیت‌های مختلف به روش‌های عاطفی مناسب و صحیح پاسخ دهد.
- درجه بالایی از خودکنترلی داشته باشد و قادر به نشان دادن رفتار مناسب باشد.
- توان فراگیری رفتار در موقعیت‌های مشابه و یکسان را در خود ایجاد کند و دارای شخصیت واحد باشد.

● اخلاق و ارزش‌های اخلاق

روابط اخلاقی کودک در پرتو ارتباط با دیگران، مثل خانواده و دوستان، از طریق تشویق یا تنبیه شدن برای انجام دادن کارهای درست و غلط رشد می‌کند.

مقیاس صلاحیت اخلاقی نشان‌دهنده ارزش رفتارهای اخلاقی افراد است. در تحلیل‌های لنینکوکیل (۲۰۰۵) ده عامل برای این مقیاس شناسایی شد که عبارت بودند از:

۱. مداومت در اقدام براساس اصول، ارزش‌ها و اعتقادات
۲. راستگویی
۳. ایستادگی بر آنچه درست است
۴. وفا به عهد
۵. به عهده گرفتن مسئولیت انتخاب‌های شخصی
۶. اعتراف به اشتباهات و شکست‌ها
۷. قبول مسئولیت خدمت به دیگران
۸. مراقبت فعالانه از دیگران
۹. توانایی اعتراف به اشتباهات خود
۱۰. توانایی قبول اشتباهات دیگران

در میان مقیاس‌های بالا، موارد ۳، ۵، ۶ را می‌توان در فرایند نمایش خلاق برای کودکان پیش از دبستان تجربه کرد. در این فرایند، مربی به کودکان کمک می‌کند که به‌طور آگاهانه روی رفتارها و تصمیمات خود کنترل داشته باشند. کودکان از طریق انجام دادن تمرین‌های بازی‌سازی، بازی‌های نمایشی (موقعیت‌های نمایشی)، شخصیت‌پردازی و قصه‌سازی تصمیم‌گیری و انتخاب صحیح را تجربه می‌کنند؛ به این ترتیب که با مسئله‌ای روبه‌رو می‌شوند و در قالب نقش‌هایی با مربی و دیگر کودکان آن مشکل را حل و تمام راه‌حل‌ها را در هنگام به کارگیری، بررسی و تحلیل می‌کنند. چه‌بسا بتوان افرادی را آموزش داد تا متفکرانی مؤثرتر و هوشمندتر شوند.

در فرایند نمایش خلاق، برد و باخت و قضاوت ارزشی مبنی بر بد یا خوب بودن کار کودکان وجود ندارد. به همین دلیل، آن‌ها با آرامش و بدون ترس از قضاوت به مشارکت گروهی می‌پردازند و همچنین بحث و گفت‌وگو، ارزیابی و نقد سالم را تجربه می‌کنند. اگر مربی این ارزیابی را به شیوه صحیحی

تعریف کند، تأثیر آن حتی در سایر مراحل زندگی کودکان هم دیده می‌شود. آنان یاد می‌گیرند که چگونه به حرف‌های افراد گروه گوش دهند و وسط صحبت‌هایشان نپرند؛ مگر در لحظات ضروری و برای کمک به مشکلات هم گروهی‌شان، برای اینکه پیشنهادهایشان را بگویند.

نمایش خلاق موجب گسترش بینش شرکت‌کنندگان می‌شود تا توانایی‌های بالقوه‌شان را به فعل در آورند؛ باعث می‌شود خود را بشناسند، به نقاط قوت و ضعف خود پی ببرند و از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های حرکتی و بیانی خود آگاه باشند. در این آزمایشگاه، شرکت‌کنندگان بحران‌ها را می‌آزمایند، نگرش‌ها و توانایی‌های خود را محک می‌زنند، زندگی را در محیطی امن تمرین می‌کنند و به‌طور فوری‌البداهه به آن عکس‌العمل نشان می‌دهند. کودکان می‌آموزند که برای مشکلات خود راه‌حل پیدا کنند.

در جریان نمایش خلاق مشارکت همه کودکان در کنار مربی لازم و ضروری است. همه آن‌ها هم شرکت‌کننده، هم تماشاگر و هم اجراکننده هستند. احترام گذاشتن به نظر دیگران، دوری

● نمایش خلاق و پرورش اخلاق

اگر بخواهیم کودکان را برای چالش‌های آینده آماده کنیم، باید مهارت‌های ویژه‌ای را به آنان بیاموزیم تا بر آن اساس بتوانند بر زندگی و یادگیری خود مسلط شوند. شالوده‌مهارت‌های فکری باید از همان سال‌های اولیه زندگی پی‌ریزی شود؛ زیرا فراخواندیشی در همان سال‌هایی آغاز می‌شود که شخصیت کودک شکل می‌گیرد؛ یعنی زمانی که هویت او به‌عنوان یک شخص متفکر در حال شکل‌گیری است. برای رسیدن به چنین هدف‌هایی باید به کودکان فرصت داد تا خود و اندیشه‌هایشان را کشف کنند، ایده‌های خود را در قالب واژه‌ها بیان کنند، نظریات خویش را ارائه دهند و به توجیه باورهای خود بپردازند. آنان نیاز دارند که خود را به‌عنوان افرادی توانا، متفکر و با احساس کشف کنند

فرایند و برنامه‌های نمایش خلاق چنانچه خلاقیت، عملکرد و ایجاد چالش را برای کودکان پیش از دبستان داشته باشد، باعث رشد احساسات و شناخت توانایی‌هایشان می‌شود. در چنین حالتی، کودکان بازخورد هم کلاسی‌ها و همسالانشان را می‌بینند. همه آن‌ها این فرصت را دارند که درباره نقاط قوت و ضعف خود و همسالانشان به گفت‌وگو بپردازند و پیامدهای آن‌ها را مشاهده کنند و تشخیص دهند. در این فرایند، مباحث و مضامین به چالش کشیده می‌شود و کودکان را ترغیب می‌کند تا مواردی را که از آن‌ها خواسته شده است، به‌خوبی و در حد توانشان اجرا کنند و هم از یادگیری خود لذت ببرند و شاد باشند.

در فرایند نمایش خلاق، مهم نیست که شرکت‌کنندگان چقدر می‌اندیشند؛ چون این نوع نمایش آن‌ها را می‌درد که به درک مشترکی از آنچه می‌سازند، برسند. آن‌ها اندیشه‌ها، احساسات و اعمالشان را برای یکدیگر بیان می‌کنند.

کودکان ارزش‌ها و اخلاقیاتی را با خود به کلاس می‌آورند و از آن‌ها در راه‌حل‌گزینی، تصمیم‌گیری و مهارت‌های

ارتباطی (غلط یا صحیح) استفاده می‌کنند. مربی و نباید کودکان را به‌طور مستقیم نقد کند و اشتباهات الگوهای خانوادگی را بگوید. در فرایند نمایش خلاق و در کنار مربی خلاق، کودکان این امکان را دارند که در اجرای موقعیت‌های نمایشی و بازی‌سازی‌ها، اشتباهات و ایرادات یکدیگر را در قالب نقش‌ها به هم بگویند و از هم ناراحت نمی‌شوند. در واقع، کودکان در کلاس نمایش خلاق می‌گویند که مایل‌اند چه چیزهایی را آموزش ببینند.

● سخن آخر

بیشتر تعلیم و تربیت اخلاقی، غیر مستقیم و تحت تأثیر الگوهای بیرونی جامعه و نیز هنجارهای اخلاقی پسندیده و درونی‌شده است. افراد ابتدا باید با پیروی از قوانین و سنت‌ها، رفتارهای شایسته را بیاموزند و نیز دلیل رعایت این قوانین به‌طور روشن و شفاف برای آنان بیان شود. اهمیت تأمل در فرصت‌هایی است که در اختیار کودکان قرار می‌دهد تا تجارب و احساسات خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند و آن تجارب را به ارزش‌های اجتماعی و احساس خود پیوند بزنند. به این ترتیب، کودکان را در کشف پیوندهای خود با دیگران و حس مسئولیت‌پذیری و کارآمدی درگیر می‌کنند.

نمایش خلاق وسیله‌ای طبیعی برای بیان آزادانه ایده‌ها، احساسات و رفتارهاست. اساس نمایش خلاق تمرین‌هایی لذت‌بخش است که در آن مربی ضمن تشخیص توانایی‌ها و نیازهای شرکت‌کنندگان و به کمک خود آن‌ها، در قالب ایفای نقش، آموزش می‌دهد و سرگرم‌کنندگی و نشاط، یکی از اجزای جدایی‌ناپذیر آن است.

پی‌نوشت

۱. نگرش عبارت است از حالت عاطفی مثبت یا منفی نسبت به یک موضوع. ترکیب شناخت‌ها، احساس‌ها، و آمادگی برای عمل به یک چیز معین، نگرش‌های شخص نسبت به یک موضوع اجتماعی است. هر نگرش، نوعی موضع‌گیری قبلی برای انجام دادن عمل مثبت یا منفی نسبت به اشخاص، اشیا و حوادث است و در تبدیل حالات روانی - عاطفی به حالات حرکتی نقش جهت‌دهنده را ایفا می‌کند.

منابع

۱. مالمر، کبری (۱۳۹۱). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر نوع سبک اسنادی و چگونگی قضاوت اخلاقی دانش‌آموزان پسر پایه پنجم دبستان منطقه ۶ آموزش و پرورش شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
۲. مالمر و همکاران (در دست چاپ). نمایش خلاق برای مربیان کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
۳. محمدعلی نادی، نزهت‌الزمان مشفق (۱۳۹۴). ساختار عاملی، روایی، پایایی و هنجاریابی سیاهه سنجش صلاحیت اخلاقی دبیران دوره متوسطه اول شهر اصفهان. رویکردهای نوین آموزشی. مقاله ۶ دوره ۱۰، شماره ۱، تابستان، صفحه ۸۳-۱۰۴.
۴. پیشینه و نظریات شخصیتی و ارزش‌های شخصی و قضاوت اخلاقی.
5. Larry Nucci, Michael W. Creane & Deborah W. Powers. Integrating moral and social development within middle school social studies: a social cognitive domain approach. Journal of Moral Education 44 (4):479-496 (2015)
6. Larry Nucci, Synthesis of research on Moral Development, 2017
7. What IS Creative Drama? , Written by Administrator Gordon Hensley, 2010, Youth stages.com. why use creative drama....
8. THE INTEGRATION OF CREATIVE DRAMA INTO SCIENCE TEACHINGT, by BRACHA (BARI) ARIELI, 2007
9. Creative Dramatics--An Art For Children, Jed H. Davis and Tom Arts Education For Children Behm, 1978, AND BEYOND, Nellie McCaslin, New CREATIVE DRAMA IN THE CLASSROOM. York University, Allyn & Bacon, 2006
10. Gonglewski, Alice. Jillian Finkle (2008). Creative Dramatics: A Practical Way to Promote Play. National childrens museum.
11. CREATIVE DRAMA IN THE CLASSROOM, grades 4-6, June Cottrell, 1987
12. Erbay, F., & Dogru, S.Y. (2010). The effectiveness of creative drama education on the teaching of social communication skills in mainstreamed students. Procedia Social and Behavioral Sciences, 2, 4475-4479.

نمایش

خلاق موجب

گسترش بینش

شرکت‌کنندگان

می‌شود تا

توانایی‌های

بالقوه‌شان را به

فعل در آورند؛

باعث می‌شود

خود را بشناسند،

به نقاط قوت و

ضعف خود پی ببرند

و از ظرفیت‌ها و

قابلیت‌های حرکتی

و بیانی خود آگاه

باشند